

Вітчизняні рейтинги ВНЗ: види і особливості, недоліки і відповідність світовій практиці рейтингування

Інтеграційні процеси, що мають місце на сучасному етапі розвитку України, проявляються у всіх сферах функціонування держави – рух до європейської спільноти та розширення взаємодії з іншими країнами світу призводить до необхідності не лише адаптуватись до нових вимог, але й формувати конкурентні переваги. Це надасть вітчизняним суб'єктам можливості не тільки виживати, але й стати активними гравцями на ринку відповідних товарів та послуг. Не залишаються осторонь таких процесів і Вищі навчальні заклади (ВНЗ) України, як постачальники на ринок освітніх послуг.

Вітчизняні ВНЗ, відповідно до вимог часу та з огляду на інтеграційні процеси, також стикаються з необхідністю не лише конкурувати з іноземними начальними закладами, але й змушені адаптуватись до нових вимог фінансування освіти, здійснення якого, в певній мірі, буде залежати від місця ВНЗ серед інших представників галузі. І мова йде не лише про державне замовлення – розширення джерел залучення коштів для ВНЗ, зокрема через надання різного роду послуг, фінансування через гранти тощо, також залежить від «привабливості» учебного закладу та його статусу відповідно до найближчих конкурентів.

Поряд з тим, українська практика рейтингування ВНЗ зводиться або до використання результатів рейтингування, здійснених у зарубіжних системах (без урахування специфіки рейтингу), або до використання зазвичай одноманітного набору критеріїв при формуванні вітчизняних рейтингів розвитку ВНЗ. У різні періоди часу рейтинги за тими чи іншими критеріями формували «Софія Київська», «Компас», «Деньги», «Кореспондент» [1, с. 109]. Однак в переважній більшості випадків, найбільш вагомою була оцінка саме роботодавців, зокрема щодо рейтингу «Кореспондент» та «Деньги» [2]. Такий підхід значно звужує оцінювання ВНЗ, зокрема щодо якості наукових розробок, взаємодії з зарубіжними колегами, інфраструктури для студентів тощо.

Дещо більш розширеним можна вважати рейтинг журналу «Форбс», в якому поряд з думкою роботодавців, враховувались результати присутності ВНЗ у мережі Інтернет (через оцінювання за результатами рейтингу Webometrics) та кількості цитувань за Індексом Хірша [2]. Безперечно, розширення критеріїв, за якими здійснюється оцінювання, можна вважати позитивним явищем, що підвищує якість рейтингу. Однак, важливо звернути увагу на специфіку побудови зарубіжного рейтингу, що додається до вітчизняних систем оцінювання, адже, в переважній більшості випадків, кожен з рейтингів має певну цільову направленість, тобто концентрацію на певній стороні діяльності ВНЗ, що виключає можливість «сліпого» використання результатів зарубіжних експертів. Для порівняння доцільно звернути увагу на зарубіжний досвід побудови рейтингів для ВНЗ.

Формування та складання рейтингів, як основи для певного ранжування ВНЗ, вже протягом тривалого часу застосовується у зарубіжних практиках оцінювання діяльності навчальних установ. Так, зокрема, найбільш поширеними з них вважаються такі рейтинги як THES, ARWU та Webometrics Ranking of World Universities [1,3].

Times Higher Education (THES) – рейтинг, розроблений журналом «ТАЙМС» спільно з партнерами, що досліджують проблеми науки та освіти (з 2004 по 2009 рр. – Quacquarely Symonds (QS), з 2010 – Thomson Reuters). Розгляд структури та вагових коефіцієнтів свідчить, що рейтинг орієнтується в першу чергу на так званій «імідж» закладу: цитування – 30%, виявлені у наслідок експертного опитування дані щодо академічної репутації (15%) та наукової репутації (19,5%). Крім того, одним із складових показників даного рейтингу є показники середнього рівня оплати праці викладацького складу ВНЗ (вага – 2,25%).

В контексті даного рейтингу доцільно звернути увагу на рейтинг QS World University Rankings, що розробляється колишніми партнерами THES компанією QS, зокрема найбільша питома вага належить показнику академічна репутація (50%), що формується у наслідок експертного опитування представників академічної спільноти та роботодавців. Крім того, у

QS World University Rankings значна питома вага належить індексу цитування (в першу чергу за базою даних Scopus) та співвідношенню кількості викладацького складу до кількості слухачів – по 20% [4].

Дещо інший підхід щодо визначення рейтингу ВНЗ закладено у критерії Academic Ranking of World Universities (ARWU) – рейтингу, розробленого Інститутом вищої освіти Шанхайського університету. В першу чергу рейтинг орієнтовано на дослідження рівня наукових розробок, зокрема кількості Нобелівських лауреатів серед випускників та працівників університетів – сумарна питома вага у формуванні рейтингу – 30%, кількості цитувань (відповідно до бази даних Web of Science Core Collection) – 20%. Формування саме таких критеріїв є цілком виправданим з огляду на ті цілі, що ставились перед Китайськими ВНЗ 15-20 років тому, а саме: формування освітнього та наукового плацдарму для економічного розвитку.

Доцільно звернути увагу, що значна рушійна сила була сформована саме через державні механізми підтримки ВНЗ та розробку політики співпраці з провідними університетами світу, залучення іноземних фахівців, створення наукових центрів тощо. ВНЗ знаходились в умови жорсткої конкуренції, поряд з тим, отримували змогу розвивати свій освітній потенціал та формувати високий рівень наукових розробок безпосередньо на території власного університету, що значно зменшувало міграційних рух та «відтік» наукових кадрів.

Webometrics Ranking of World Universities – цілком доцільно вважати відображенням глобальних тенденцій поширення та розвитку ІТ-технологій, адже даний рейтинг у першу чергу орієнтовано на оцінювання представлення ВНЗ у глобальній мережі (зокрема через офіційний сайт), доступ до ресурсів університету у електронному вигляді, можливості їх завантаження та опрацювання.

З огляду на розглянуті рейтинги, можливо дійти висновку про наявність схожих критеріїв, однак відзначаються певні розбіжності, зокрема, щодо вибору бази індексування робіт, питокої ваги тих чи інших показників тощо, що яскраво свідчить про формування рейтингу, в першу чергу, як відповіді на запит діючої загальної політики щодо розвитку ВНЗ. Саме такий підхід має стати визначальним при формуванні вітчизняної системи оцінювання діяльності Вищої школи, яка на даному етапі знаходиться у стадії реформування, що вносить об'єктивну необхідність оцінювання відповідності ВНЗ викликам сучасності та відповідно до існуючої ситуації в першу чергу, що значно зменшує доцільність орієнтації виключно на зарубіжні рейтинги. Існуючу ситуацію можливо порівняти з боксерами, що виступають у різних вагових категоріях, адже порівняння здійснюється між спортсменами однієї групи, що в українських реаліях інтерпретується як недоцільність порівнювати вітчизняні ВНЗ з зарубіжними колегами – відповідно до реалій сьогодення порівняння доцільно замінити на можливі вектори розвитку.

Досить стабільними, щодо формування рейтингу залишається портал Osvita.ua, що розраховують Консолідований рейтинг Вузів України, в основу якого покладено такі системи оцінювання ВНЗ як міжнародні «Scopus» та «Webometrics», а також вітчизняний «Топ 200 Україна», що консолідує такі параметри розвитку ВНЗ як інтегральний показник (80% – якість науково-педагогічного потенціалу, якість навчання, міжнародне визнання), експертне оцінювання якості підготовки роботодавцями та академічним співтовариством (15%), використання міжнародних наукометричних і веб-метричних даних (5%)[5]. Варто зауважити, що уточнення наукометричних баз не наводиться. Поряд з тим, відповідно до складових консолідованого рейтингу, за основу рейтингування вважається саме база «Scopus», що, так чи інакше, вводить певні суб'єктивні обмеження до рейтингу.

Крім того, порівнювати розвиток українських ВНЗ з зарубіжними університетами є не досить коректним з огляду на відмінності щодо побудови системи роботи викладацького складу вітчизняних ВНЗ. Так, зокрема, повне навчальне навантаження (читання лекцій та ведення практичних занять) має бути поєднане з науковою діяльністю, крім того, відповідно до нових умов ліцензування ВНЗ, висуваються розширені вимоги до викладацького складу.

Поряд з тим, загальна концепція побудови робочого графіка викладача ВНЗ залишається без змін. У такій ситуації може бути корисним досвід східних сусідів, таких як Китай та Сінгапур, які розвивали ВНЗ за загальною стратегією, та відповідно до стратегії будували рейтинги (зокрема ARWU), з урахуванням тих показників, що склали основу оцінювання якості досягнення визначених цілей. Це ставить перед українською наукою та вітчизняними експертами нові виклики, адже оцінювати та порівнювати можливо лише те, що розвивається. Однак, розвиток потребує не лише підтримки, але й певного часового «лагу», який дасть змогу реалізувати завдання та отримати результат. Саме результат досягнення цілей має стати визначальним при формуванні вітчизняних рейтингів. Впровадження такого підходу вимагає чіткого визначення тих системних цілей, до яких мають йти вітчизняні ВНЗ. Саме відсутність чітких та обґрунтованих цілей розвитку Вищої школи можна вважати одним із головних проблем, які унеможливають формування дієвих українських рейтингів оцінювання ВНЗ.

Отже, цілком доцільно звернути увагу на важливість розробки критеріїв рейтингів у тісному взаємозв'язку з загальнодержавною політикою розвитку Вищої школи, що, відповідно, розширює проблему формування рейтингу на загальнодержавний рівень та акцентує увагу на необхідності не лише розробки стратегії розвитку Вищої школи, але й впровадженні середньо- та довгострокових задач розвитку, реалізація яких у кожному конкретному ВНЗ, дасть базу для оцінювання його діяльності, в першу чергу в межах своєї «вагової» групи, формуватиме підґрунтя для подальшого розвитку та можливості конкурувати з зарубіжними колегами безпосередньо маючи потенціал та ресурси для розвитку.

Список джерел

1. Бабенко Т.В., Пошта Ю.В., Тимофеев Д.С. Аспекти рейтингування вищих навчальних закладів/ Т.В. Бабенко, Ю.В. Пошта, Д.С. Тимофеев// Управління якістю підготовки кадрів з вищою освітою через удосконалення процедур ліцензування, акредитації та рейтингування: зб. тез доп. наук.-метод. конф., 15–16 берез. 2012 р., м. Дніпропетровськ / ред. кол.: В. О. Салов [та ін.]: у 2 т. –Д.: Національний гірничий університет – 2012. – Т 2. – с.107-109
2. Когут І. Рейтинги університетів: як правильно читати [Електронний ресурс]/ І. Когут// – Дзеркало тижня. Україна – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/rejtingi-universitetiv-yak-pravilno-chitati-.html>
3. Татарінов І. Є., Герасимов О. В. Світова практика формування рейтингів університетів: визначення найбільш об'єктивних критеріїв та індикаторів оцінювання/ І. Є. Татарінов, О. В. Герасимов// Український соціум. – 2013. – № 1(44). – с. 100-116
4. Рейтинговое агентство RUR [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/>
5. Консолідований рейтинг вузів України [Електронний ресурс]/ Освітній портал «Osvita.ua»// – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/rating/>